

تصویرنویسی در کسب مهارت نوشتن

گیتی قریب^۱

چکیده

توانایی نوشتن مهارتی است لازمه زندگی بشر امروز، مهارتی که در پی آموزش، تمرین و تکرار کسب می‌شود. آموزش نوشتن از طریق درس انشا نام‌آشنا می‌شود، درسی که اگرچه از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است، در میان دروس دیگر مغفول مانده است. در کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری که رویکرد اصلی ایجاد مهارت نوشتاری در دانش‌آموزان است، یکی از تمرین‌ها «تصویرنویسی» است، در این مقاله با در نظر گرفتن اهمیتی که این روش در کسب مهارت نوشتن دارد، تلاش شده است تا ضمن توجه به ابعاد گوناگون آن، به نقش، روش و کاربرد آن، به سیر آموزشی آن، به فواید بسیاری که در آموزش انشا دارد و به روش‌های تدریس آن پرداخته شود.

کلیدواژه: مهارت نوشتن، انشا، تصویر، تصویرنویسی، روش تدریس

مقدمه

نوشتن مهارتی اکتسابی است. توانایی نوشتن، مهارتی است که در پی آموزش، تمرین و تکرار کسب می‌شود (سازمان ...، لوح فشرده راهنمای معلم، ۱۳۹۳، ۱۰). تمام ابعاد زندگی فرد را تحت تأثیر قرار می‌دهد و مانند مهارت استفاده از رایانه لازمه زندگی امروز است. ماده اصلی نوشتن کلمه است. وقتی درباره موضوعی فکر می‌کنیم، در واقع به آفرینش و زایش کلمه دست می‌زنیم تا از آن‌ها در قالب گفتار یا نوشتار برای انتقال پیام خویش در جمله استفاده کنیم؛ پس ماده اصلی سخن گفتن و نوشتن، کلمه است. در آموزش رسمی، دانش‌آموزان از راه شنیدن و دیدن مطالب را فرامی‌گیرند و از راه سخن گفتن و نوشتن به بازگویی آموزه‌های خود می‌پردازند. (صفارپور، ۱۳۹۰، ۱۳).

«مهارت»، رویکرد اصلی در کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری است. دانش‌آموزان باید در کلاس، نوشتن و بازنویسی و نقد نوشته‌های همدیگر را تجربه کنند (سازمان ...، لوح فشرده راهنمای معلم، ۱۳۹۳، ۱۰). بلوم^۲ در سال ۱۹۶۸ و بلاک^۳ در سال ۱۹۷۱ روش تدریس «مهارتی» را مطرح کردند. در این روش تا جایی که فراگیر بر محتوای درسی تسلط و مهارت کامل پیدا کند، آموزش ادامه می‌یابد. برای رسیدن به چنین هدفی باید زمان بیشتری را صرف کرد و همچنین به تفاوت‌های فردی فراگیران توجه نمود. این شیوه یادگیری بر این پیش‌فرض بنا شده است که اکثریت دانش‌آموزان قادر به فراگرفتن غالب هدف‌های یادگیری یک برنامه درسی هستند، اما زمان لازم برای تسلط یافتن بر مطالب و یادگیری برای همه دانش‌آموزان یکسان نیست. (حسینی نسب و اقدام، ۱۳۷۵، ۳۰۸)

برای کسب مهارت نوشتن نیز، همچون مهارت یادگیری درس ریاضی یا هر درس دیگری، از قبل به برنامه‌ریزی درسی نیاز است و آموزگار نیز، برای یاددهی مفاهیم درس باید آموزش لازم را دریافت کند. او با در اختیار داشتن

^۱ پژوهشگر فرهنگستان زبان و ادب فارسی ali_zarei_14@yahoo.com

^۲ Bloom, B.S.

^۳ Block, J. H.

برنامه مشخص و با توجه به توان و نیاز دانش‌آموزان در جهت رسیدن به هدف‌های آموزشی باید دانش‌آموزان را هدایت کند (صفاری‌پور، ۱۳۹۰، ۱۴). دانش‌آموزان در حل مسئله ریاضی باید به یک جواب مشخص برسند درحالی‌که همین دانش‌آموزان در زنگ انشا انگاره‌های متفاوتی دارند و جهانشان با یکدیگر تفاوت دارد. هیچ درسی به‌اندازه انشا نمی‌تواند درون دانش‌آموزان و نگاهشان به زندگی را نشان دهد (حسینی‌نژاد، ۱۳۸۹، ج ۱، ۵۶). بنا بر نوشته‌های بسیاری که از کتب پهلوی در اوایل دوره اسلامی به فارسی ترجمه شده، در دانشگاه جندی‌شاپور؛ افزون بر طب، ریاضیات، نجوم و فلسفه، ادبیات؛ انشا نیز یکی از دروسی بوده که آموزش داده می‌شده است. (حکمت، ۱۳۵۰، ۳۹۰)

تصویرنویسی یکی از تمرین‌های انشای آزاد در کتاب مهارت‌های نوشتاری است. تصویرنویسی، نوشتن درباره اجزا و عناصر دیداری در تصویر است. لازمه این کار، دقت در تصویر، بررسی، خوانش و درک این اجزاء است. در حقیقت هر تصویر می‌تواند بهانه‌ای برای نوشتن باشد. در هر تصویر، موضوع‌های فراوانی را می‌توان یافت و درباره اش نوشت. مهم نیست که دانش‌آموز کدام بخش از تصویر را موضوع نوشتن قرار دهد، آنچه در این کار ارزش دارد، چگونگی بیان و درک و تفسیر او از تصویر و پرورش موضوع است. اگر دانش‌آموز به کمک آموزگار دقت در دیدن را تمرین کند و آن را به فکر کردن درباره آنچه می‌بیند پیوند زند، فرصتی باارزش برای تفکر ایجاد شده است و هزاران کار مفید از جمله عمل نوشتن برای دانش‌آموز آسان‌تر می‌شود (اکبری و دیگران، ۱۳۹۳، ۸ و ۹). نقش و اهمیتی که این تمرین در آموزش مهارت نوشتن دارد پرداختن به آن را بیش از پیش ضروری می‌سازد. در این مقاله با در نظر گرفتن غنای ادبی آموزگار، ابتدا به ضرورت برنامه‌ریزی و تألیف کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری توجه شده، سپس به نقش تصویر و کاربرد آن در آموزش پرداخته شده است. سیر تصویرنویسی در آموزش رسمی و در ادامه نیز روش‌های تدریس تصویرنویسی ارائه و فواید آن ذکر شده است.

ضرورت برنامه‌ریزی و تألیف کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری

در پی تدوین و تصویب اسنادی همچون «سند تحول» و «راهنمای برنامه درسی ملی ج.ا.ا» و به دنبال تغییرات ایجادشده در ساختار نظام آموزشی (۵-۳-۴ به ۶-۳-۳) که نتیجه اجرایی شدن برنامه درسی ملی است راهنمای برنامه درسی آموزش زبان و ادبیات فارسی دوره اول متوسطه بازنگری و اصلاح شد و در پی آن کتاب‌های درسی فارسی بازتألیف و نگارش و انشا در غالب کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری از کتاب فارسی جدا شد. با اختصاص کتاب و ساعت مشخص و برنامه درسی جداگانه برای آموزش مهارت‌های نوشتاری توجه ویژه‌ای به درس انشا شده، مجال برای پرورش خلاقیت و ذوق و بالندگی استعداد و تخیل دانش‌آموز به شیوه‌ای علمی و در فضایی مناسب فراهم شده است. (سازمان...، کتاب معلم، ۱۳۹۳، ۶ تا ۱۰)

محتوای کتاب در هشت درس سازمان‌دهی شده است. در هر درس علاوه بر متن درس، تمرین‌های نوشتاری در سه بخش با عنوان‌های «فعالیت‌های نگارشی»، «درست‌نویسی»، «تصویرنویسی»، «حکایت‌نگاری» یا «مثل‌نویسی» آمده است. (سازمان...، لوح فشرده راهنمای معلم، ۱۳۹۳، ۲۳)

آموزگار می‌تواند با توجه به این کتاب و داشتن نگاه ارزشی نسبت به این نوآوری، پذیرش خود را نشان دهد و در سایه چنین توجهی، دانش‌آموز نیز با هدایت آموزگار می‌تواند به هدف‌های آموزشی کتاب مهارت‌های نوشتاری نزدیک شود. (تورانی و آقایی، ۱۳۹۱، ۷۷)

تصویرنویسی

تصویرنویسی نوشتن درباره اجزاء و عناصر دیداری است (سازمان...، لوح فشرده راهنمای معلم، ۱۳۹۳، ۲۵). عملی که مستلزم درک این اجزاء و عناصر و روابط بین آن‌ها و درک ارتباط آن‌ها با کل تصویر و بیان آن در قالب کلمه‌هایی متناسب است (همان، ۷۵). در زیر بخشی از هدف‌های آموزشی فهرست شده است (همان، ۱۷):

- تقویت سواد دیداری دانش‌آموزان.
- تقویت قدرت تخیل و خوانش تصاویر و پرورش درک دیداری.
- تقویت توانایی برقراری ارتباط با تصویر.
- تقویت توانایی ارتباط بین اجزا و عناصر تصویر.
- پرورش قدرت استدلال، تفکر و نوشتن خلاق (انشا).
- تقویت توانایی تبدیل اطلاعات بصری به متن.

پیوند متن و تصویر

قبل از آن که بشر خط را اختراع کند برای بیان مطالب خود از تصویر استفاده می‌کرد (شاهین، بی‌تا، ۹۶). مانی^۱، معروف‌ترین نقاش دوره قبل از اسلام، از طریق کتاب مصور خود افکار و نظریاتش را بیان می‌کرد (همان، ۹۸). نقاشی به‌عنوان هنری تصویری در بیان موضوع شباهت‌هایی با انشا دارد. هنر با نگاهی تازه به هر موضوعی آغاز می‌شود. برای همین است که هنر فقط یک‌بار به وجود می‌آید. (حسینی‌نژاد، ۱۳۸۹، ج ۱، ۵۶)

در دایره‌المعارف موضوعی دانش بشر تعریف کوتاهی از هنرهای بصری و هنرهای سمعی آمده است. در آنجا از تصویر (نقاشی، عکس) به‌عنوان یکی از هنرهای بصری و از ادبیات به‌عنوان یکی از هنرهای سمعی نام‌برده شده است. براین اساس تصویرنویسی تلفیق هنر بصری و هنر سمعی است. یعنی تبدیل نقاشی و عکس به ادبیات، تبدیل رنگ و شکل‌ها به کلمات و درک صداها و موجود در تصویر برای نوشتن واقعیت و فراواقعیت. (تجلی‌پور، ۱۳۴۹، ۱۵۰۹)

نقاشی یا تصویری که برای آموزش نوشتن به کار می‌رود عمدتاً نقاشی روایی^۲ است. نقاشی روایی نوعی نقاشی است که عمدتاً هدف در آن روایت یک داستان است و به‌طور ضمنی دارای عنصری ادبی است، به‌طوری‌که بیننده می‌تواند درک کند چه اتفاقی رخ داده و چه چیزی در حال روی دادن است (سیدصدر، ۱۳۸۸، ۷۰۶). تصویر ۱ نقاشی قهوه‌خانه‌ای با عنوان «کشته شدن دیو سپید به دست رستم» اثر حسین قوللر آقاسی^۳ نمونه‌ای از نقاشی روایی است. نقاشی قهوه‌خانه‌ای با مضمون‌های رزمی، مذهبی و با هدف صراحت و سادگی بیان و اثرگذاری هرچه بیشتر بر مخاطب به دست هنرمندان پدید آمده است (انوری، ۱۳۸۳، ۱۲۶۵). داستان‌های شاهنامه فردوسی، خمسه نظامی، وقایع کربلا و قصص قرآنی از موضوع‌های اصلی در نقاشی‌های قهوه‌خانه‌ای است (پاکباز، ۱۳۸۹، ۵۸۷) و پرده‌خوان با استفاده از تصویر و اشاره به آن به نقالی داستان‌های حماسی یا دینی می‌پردازد (انوری، ۱۳۸۳، ۲۳۰). نقال با قدرت تخیل خود هوشمندانه می‌کوشد با آنچه می‌داند تصویرهای گوناگونی از واقعه در اندیشه مخاطب بسازد و او را به دنبال تصورات خود بکشانند تا مخاطب در تخیل سیر کند و دنیای فرضی در خیال بسازد. (رازی، ۱۳۹۰، ۵۳)

تصویر ۱

تصویر ۲

^۱ در سال ۴۰۷ قبل از هجرت در تیسفون دیده به جهان گشود. ارژنگ اثر معروف او است.

^۲ Narrative Painting

^۳ حسین قوللر آقاسی (۱۳۴۵-۱۲۶۹) نقاش ایرانی

تصویر ۲ نقاشی روایی با عنوان «طوفان در کانزاس»^۱ اثر استوارت کری^۲ است. در این نقاشی حرکت و صدا برای بیننده قابل تصور است. او حتی می‌تواند تصویری خلاق دربارهٔ قبل و بعد از حادثهٔ نقاشی شده داشته باشد و بر مبنای آن داستانی بگوید و بنویسد. (Wyrick, 2005, 328)

تصویرخوانی

خواندن تنها روخوانی متن نوشته‌ها نیست؛ هر چیزی که ذهن را به درنگ وادارد و فکر را به کار اندازد؛ متن است و قابل خواندن و اندیشیدن. به راستی، هریک از رویدادها، متنی هستند که ذهن ما را به خوانش و تفسیر، فرامی‌خوانند. هر تصویر و نگارهٔ نقاشی یک متن است. هنگامی که موضوع نگارش ما یک تصویر، نقاشی یا یک صحنه از رویدادهای اجتماعی باشد؛ مانند یک نوشته یا داستان، نخست بر همهٔ اجزاء، نقش‌ها و رنگ‌ها و پیکرهٔ آن خیره می‌شویم؛ سپس دربارهٔ نقش عناصر آن، گفتگو و تأمل می‌کنیم و آنچه به ذهنمان می‌آید؛ می‌گوییم و می‌نویسیم. (اکبری و دیگران، ۱۳۹۳، ۷)

ضرب‌المثلی چینی می‌گوید «یک تصویر برابر هزار واژه است» (آقازاده، ۱۳۷۷، ۷۵). از تصاویر می‌توان برای ارائهٔ مطالب آموزشی استفاده کرد و حس بینایی فراگیران را به فعالیت واداشت (Ajibade, 2012, 161). تکنولوژیست‌های آموزشی^۳ مجموعه‌ای از روش‌ها و دستورالعمل‌های علمی را برای آموزش مهارت نوشتن در اختیار برنامه‌ریزان درسی قرار می‌دهند تا یادگیری دانش‌آموز توسط آموزگار تسهیل شود. تکنولوژی‌های آموزشی^۴، آموزگار را در امر یاددهی و دانش‌آموزان را در امر یادگیری یاری می‌کنند (حسینی‌نسب و اقدام، ۱۳۷۵، ۵۶۰ و فرمehنی فراهانی، ۱۳۷۸، ۱۸۷). بنابراین استفاده از تصویر که یکی از وسایل کمک‌آموزشی^۵ است می‌تواند به‌منظور تسهیل آموزش مهارت نوشتن به کار رود (حسینی‌نسب و اقدام، ۱۳۷۵، ۳۱۲). روش‌های زیر ابتدا برای تصویرخوانی و سپس برای تصویرنویسی مؤثر است.^۶

- **تصاویر مرتبط:** در این روش چند تصویر به دانش‌آموز می‌دهند و از او می‌خواهند دربارهٔ هر تصویر و ارتباط آن با تصویر دیگر صحبت کند. (ذوالفقاری، پرده ۲۵)

- **تشابه و تفاوت تصویر:** در این روش دو تصویر به دانش‌آموز می‌دهند و از او می‌خواهند تشابه یا تفاوت‌های آن را بگوید. (همان‌جا)

- **تنظیم تصویر:**^۷ تعدادی تصویر به دانش‌آموز می‌دهند که اگر باهم به شکل خاصی تنظیم و مرتب شوند دانش‌آموز می‌تواند داستان یا حکایتی را بیان کند. (فرمehنی فراهانی، ۱۳۷۸، ۴۵۰)

- **داستان مصور:**^۸ در این روش تصاویر موقعیت‌های ناکام‌کنندهٔ مختلفی را نشان می‌دهند و دانش‌آموز باید بگوید فرد یا افرادی که در تصاویر دیده می‌شوند در این موقعیت، چه خواهند گفت یا چه کاری انجام خواهند داد. (همان، ۴۵۱)

سواد تصویری^۹ به قدرت درک معانی و مفاهیم تصاویر گفته می‌شود (همان‌جا) و تصویرخوانی پیوند میان سواد تصویری با سایر حواس و ذخیره‌های ذهنی است که منجر به تولید واژگان در ذهن می‌شود (سازمان...، لوح فشرده

^۱ Tornado Over Kansas, 1929

^۲ John Stuart Curry (1897-1946) نقاش آمریکایی

^۳ Instructional Technologist

^۴ Educational Technology

^۵ Educational Aids

^۶ روان‌شناسان برخی از این روش‌ها را برای اندازه‌گیری هوش (آزمون هوش) به کار می‌برند.

^۷ picture-arrangement

^۸ picture story

^۹ picture literacy

راهنمای معلم، ۱۳۹۳، ۴۹). اغلب تصور می‌شود در تصویرخوانی فقط حس بینایی نقش دارد در صورتی‌که در این فرایند تمامی حواس به کار گرفته می‌شود و با گونه‌های مختلف زبانی و نوشتاری بازنمایی می‌شود (همان، ۱۳۸).

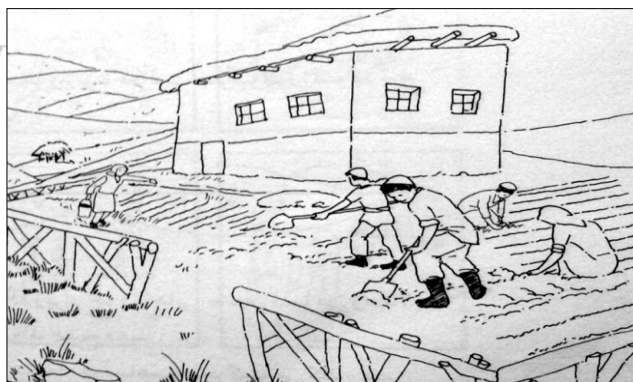
توالی تصویرنویسی

محتوای آموزشی هر پایه تحصیلی مبتنی بر هدف‌های آموزشی و تجارب یادگیری دانش‌آموزان در سال‌های قبل است. محتوا نه تنها به قسمت‌های سازمان‌یافته‌ای که به گونه‌ای منظم یک رشته علمی را تشکیل می‌دهند اطلاق می‌شود، بلکه شامل وقایع و پدیده‌هایی که به نحوی با رشته‌های مختلف علمی ارتباط دارند نیز هست (فرهانی، ۱۳۷۸، ۱۰۶). در تدوین برنامه درسی به فرایند نظم و ترتیب و تعیین توالی و تقدم و تأخر عناصر برنامه درسی توجه می‌شود (همان، ۱۳۱). توالی که یکی از ملاک‌های سازمان‌دهی محتوای برنامه درسی است عبارت از تنظیم عمودی یا تسلسلی تجربیات یادگیری مرتبط با یکدیگر است. توالی فراهم آورنده روشی است که ارتباط تسلسلی بین هدف‌های عینی و تجربیات یادگیری را مورد شناسایی قرار می‌دهد (همان، ۵۴۶). نوعی ترتیب که یادگیری را با توجه به رشد و تکامل یادگیرنده، به‌ویژه رشد ذهنی و شناختی، تنظیم می‌کند و محتوا و تجارب یادگیری را پایه‌ای برای یادگیری‌های بعدی قرار می‌دهد (همان‌جا). تصویرنویسی را که مهارت نوشتن به کمک تصویر است نمی‌توان بدون در نظر گرفتن توالی مطلب آموزشی به یک‌باره در درس اول پایه هفتم، آموزش داد.

نوشتن درباره تصویر نیاز به بازشناسی دارد، یعنی یادآوری آنچه دانش‌آموز قبلاً از میان چند مطلب در کتاب‌های مختلف پایه‌های تحصیلی مانند فارسی، علوم تجربی، علوم اجتماعی آموخته است، یا یادآوری آموزش‌های غیرمستقیم بر اثر برخورد با شیء یا رویدادی خاص در خانواده یا رسانه‌ها، این باعث می‌شود دانش‌آموز موقعیت مشابه تصویری را که مشاهده می‌کند ناقص یا کامل به خاطر بیاورد و این خاطرات علاوه بر داشتن جنبه‌های ادراکی و عقلانی ممکن است دارای جنبه عاطفی نیز باشد.

با بررسی‌هایی که این نگارنده انجام داده به این نتیجه رسیده است که تصویرنویسی با آموزه‌های قبلی دانش‌آموز در دوره ابتدایی ارتباط معناداری دارد و دنباله همان زنجیره‌ای است که از پایه اول ابتدایی در کتاب فارسی «بخوانیم» و «بنویسیم»^۱ گذاشته شده است و ذهن و زبان دانش‌آموز را نسبت به بیان و نوشتن درباره تصویر پویاتر و گویاتر می‌کند.

تصویر ۳ مربوط به تمرین «تصویرنویسی» در صفحه ۲۳ کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری، مربوط به پایه هفتم در سال ۱۳۹۳ است. پیش‌نیاز دانش‌آموز در این تمرین داشتن مهارت تصویرخوانی و تصویرنویسی و همچنین اطلاعاتی راجع به زندگی روستایی است. نویسنده مقاله توالی و تسلسل این تمرین را بررسی کرده و ارتباط این تمرین با تجارب یادگیری دانش‌آموز در پایه‌های قبلی را مشخص کرده است.

تصویر ۳

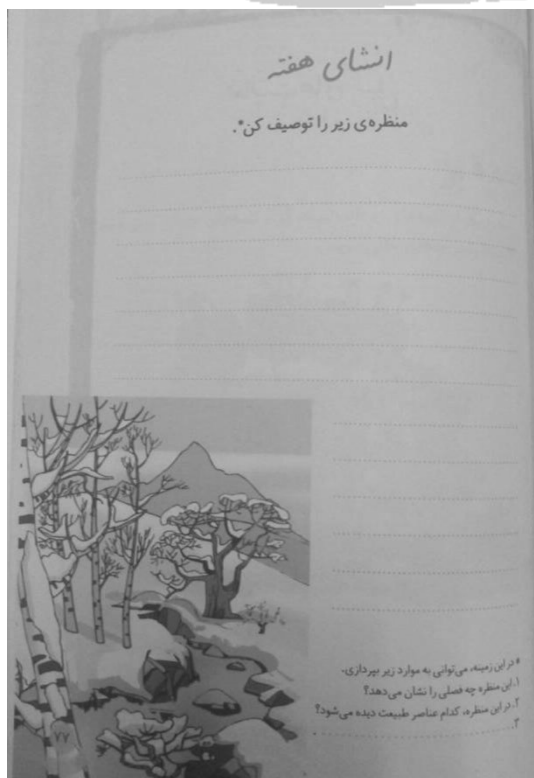
^۱ در سال ۱۳۹۳ نام کتاب فارسی «بخوانیم» و «بنویسیم» به فارسی «خوانداری» و «نوشتاری» تغییر کرده است.

دانش‌آموز در مقطع ابتدایی آموزش‌های دقیق و منظم تصویرخوانی و ارتباط تصویری، سپس کلمه‌نویسی و جمله‌نویسی را یاد می‌گیرد. او در سال اول ابتدایی نام تصویر را بیان می‌کند و سپس می‌نویسد و در سال بعد دربارهٔ تصاویر جمله می‌سازد. در سال‌های سوم و چهارم ابتدایی برای تصاویر مربوط به هم چند جمله مرتبط می‌نویسد و غیرمستقیم با قالب بند آشنا می‌شود و تا قبل از پایه هفتم با موضوع‌های عینی دست به خلق انشای توصیفی می‌زند یا گزارشی از گردش علمی تهیه می‌کند.

(تصویر ۱)

این نگارنده با بررسی تمامی کتاب‌های پایه‌های اول تا ششم ابتدایی دانش‌آموزی که اینک در سال تحصیلی ۹۳-۹۴ و در پایه هفتم مشغول به تحصیل است، به وجود توالی در تمرین تصویرنویسی (انشای آزاد) پی برده است. تصویر ۴ مربوط به صفحه ۴۲ کتاب فارسی «بنویسیم» پایه سوم دبستان در سال ۱۳۸۹ است (آذری و دیگران، ۱۳۸۹، ۴۲). دانش‌آموز با تصاویر مرتبط به هم در این تمرین چند جمله راجع به تهیهٔ خاک از برگ توسط باغبان می‌نویسد.

(تصویر ۲)

تصویر ۵ تمرین کتاب فارسی «بنویسیم» پایه چهارم دبستان در سال ۱۳۹۰ است که دانش‌آموز به توصیف فصل زمستان می‌پردازد (ارجمند رشیدآبادی و دیگران، ۱۳۹۰، ۷۷). در پایین صفحه تصویر فصل زمستان به همراه سؤالاتی آمده که عملکرد ذهنی و فکری دانش‌آموز را تحت تأثیر قرار داده، برای دانش‌آموز آمادگی ذهنی ایجاد کرده است.

در تصویر ۳ که موضوع اصلی پژوهش حاضر است دانش‌آموز باید مفاهیم و اصطلاحات زندگی روستایی، کشاورزی، مرتع، کلبه و سقف شیروانی و همچنین تفاوت‌های باغچه، باغ، چراگاه و شالیزار را بداند. دانش‌آموز در کتاب تعلیمات

اجتماعی سال ۱۳۹۰، صفحه‌های ۴ و ۱۰، با طرز ساخت خانه‌های روستایی و مرتع و چراگاه و در صفحه‌های ۷۵ و ۱۲۰ با زندگی روستایی و پیدایش روستا آشنایی پیدا کرده است (خلیلی فر و حداد عادل، ۱۳۹۰) و نیز در کتاب علوم تجربی سال ۱۳۹۰ راجع به کشاورزی و شخم زدن اطلاعاتی به دست آورده است (امانی تهرانی و دیگران، ۱۳۹۰، ۲۷)، بنابراین می‌توان پی برد که توالی محتوا در تمرین تصویرنویسی صفحه ۲۳ کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری پایه هفتم سال تحصیلی ۹۳-۹۴ رعایت شده است.

توصیف تصویر

هرکسی که قصد نوشتن دارد، پیش از نوشتن درباره موضوع باید نقشه آن را در ذهن طراحی کند یا بر روی کاغذ بنویسد تا محور اصلی مشخص شود (Anderson, 2006, 25-26 و ریکو، ۱۳۹۱، ۲۸). زمان و مکان و چگونگی موقعیت اشخاص را در نظر بگیرد. فصل سال، شب یا روز که عوامل زمانی و محل وقوع که عوامل مکانی هستند را در ذهن خود با تمام جزئیات مشخص کند (یونسی، ۱۳۵۵، ۳۵۵). در تمرین تصویرنویسی صفحه ۲۳ کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری محل وقوع روستا است، اما همین روستا فقط مجموعه‌ای از منازل و مردم و زمین کشاورزی نیست بلکه پر از دقائق و جزئیات است (همان، ۱۳۵۵، ۴۲۳) که دانش‌آموز می‌تواند محور اصلی آن را که روستا است مشخص کند و بعد از آن مجموعه‌ای از آجر و گل را برای خانه روستایی، انسان و حیوان را در محیط روستا در نظر بگیرد. مثلاً دانش‌آموز با بیان یک جمله «بعد از کار روی زمین دست و صورتان را بشوید تا نهار بخوریم» محل وقوع که زمین کشاورزی است، موقعیت اشخاص که کشاورز هستند و زمان وقوع که ظهر است را در نوشته خود مشخص می‌کند (همان، ۱۳۵۵، ۴۲۹) و نیز مشخص می‌کند که از زبان یکی از افراد در تصویر جمله گفته شده است. برای توصیف و آشنایی با فضا و اشخاص در این تصویر از سه شیوه زیر و یا تلفیق این سه شیوه می‌توان استفاده کرد (همان، ۱۳۵۵، ۴۲۸):

- ۱- **توصیف با توضیح مستقیم:** در این شیوه دانش‌آموز از زبان خود و یا از زبان یکی از اشخاص در تصویر، خصوصیات اشخاص دیگر یا فضای تصویر را توصیف می‌کند، مثلاً «درحالی که پسرها زمین را شخم می‌زدند و مادر در حال بذرپاشی بود، زهرا با سطل پر از آب از راه رسید».
- ۲- **توصیف به یاری گفتگو:** در این شیوه دانش‌آموز اشخاص تصویر را به حرف می‌آورد و کاری می‌کند که خودشان با بیان و گفتار خود خصوصیات و فضایی را توصیف کنند که در آن قرار دارند، مثلاً «مادر» بچه‌ها چیزی به ظهر نمانده، زودتر این تکه زمین را هم شخم بزنید تا من بذرها را بپاشم».
- ۳- **توصیف به وسیله حرکت و عمل:** در این شیوه دانش‌آموز اشخاص را به حرکت درمی‌آورد و با نوشتن اعمال و رفتار آن‌ها را توصیف می‌کند، مثلاً «علی سر ظهر باید تا اذان نگفتن این تکه زمین را هم شخم بزنیم. دسته بیل من یه کمی تاب برداشته. مادر شما خسته شدید باقی بذرها را بذارید من و علی می‌پاشیم. حسن برو سطل آب رو از زهرا بگیر خسته شده بین چه نفس نفسی می‌زنه».

روش تدریس تصویر نویسی

هدف کلی آموزش انشا، توانایی نوشتن به زبان معاصر است و رسیدن به این هدف با پرورش خلاقیت امکان‌پذیر است (حسینی نژاد، ۱۳۸۹، ج ۲، ۱۵۵). آموزگار باید با استفاده از روش تدریس مناسب بستری فراهم آورد تا فرآیند خلاقیت در دانش‌آموزان سریع‌تر صورت گیرد. بر اساس «نظریه خلاقیت زایشی»^۱ همه افراد بالقوه خلاق هستند (تورانی و آقایی، ۱۳۹۱، ۳۷). اغلب آنچه ناتوانی استعداد در نوشتن به نظر می‌رسد، در حقیقت ناتوانی در خلاقیت و خیال‌پردازی و یا ناتوانی در جرأت‌ورزی و اعتماد به نفس است. ناتوانی در خیال‌پردازی زمانی است که دانش‌آموز در وضعیت «نمی‌توانم» است و می‌گوید: «نمی‌توانم به موضوع فکر کنم، نمی‌توانم درباره این شخصیت تصویری داشته باشم، نسبت به این مکان شناختی ندارم، نمی‌توانم فکر کنم، بعد از جمله اول چه بنویسم». دانش‌آموز جرأت تحمل این تجربه را ندارد که کارش اشتباه باشد یا به خوبی کار دیگران نباشد. آموزگار با روش‌های مناسب تدریس باید سه ضلع ناتوانی در استعداد، جرأت‌ورزی و خیال‌پردازی را به سه ضلع موفقیت، همکاری و رضایت

¹ generative theory

تبدیل کند (زمانی، ۱۳۹۲، ۶۲). در حقیقت آموزش زمانی ارزشمند است که در آن خلاقیت و تفکر جریان داشته باشد. کلاس انشا باید «کارگاه نوشتن» باشد. تلاش و جستجوی مداوم برای پیدا کردن روش‌های مناسب تدریس انشا امری ضروری و لازم است. بعضی از آموزگاران در حقیقت روی خط معینی از تدریس متحجر شده‌اند و دائم به همان شیوه‌های سنتی به تکرار مطالب گذشته می‌پردازند. این کار مکانیکی به درس انشا تسری یافته است و هر کاری که مکانیکی انجام شود از دیدگاه علوم تربیتی، آموزشی نیست، زیرا در یک عمل مکانیکی تفکر و خلاقیت وجود ندارد. تعلیم و تربیت یک جستجوی مداوم است و هر جستجویی همراه با ابتکار و نوجویی و خلاقیت، ثمربخش خواهد بود. کلاس انشا هم نیازمند ابتکار و نوآوری است (حسینی نژاد، ۱۳۸۹، ج ۲، ۸۵۵). در آموزش انشا تأکید بر بهره‌گیری از روش‌های فعال و تقویت روحیه مشارکت‌پذیری دانش‌آموزان است. گفتگو، بحث و بازانندیشی، مطالعه و کتاب‌خوانی، مشورت با دیگران از بهترین شیوه‌ها برای رسیدن به ذهن چالاک و زایا در هنگام نوشتن است (اکبری و دیگران، ۱۳۹۳، ۷). در جدول شماره ۱ نگارنده ۱۴ روش تدریس فعال را برای تصویرنویسی پیشنهاد می‌کند. این ۱۴ روش به دلیل همپوشانی برخی مراحل به ۳ بخش زیر تقسیم شده‌اند. تقسیم‌بندی ۳ بخش برای ۱۴ روش تدریس به این دلیل است که در هر بخش صرفاً مغایرت روش تدریس در اجرای نکات ظریفی است که آموزگار اختیار حذف و تلفیق روش‌ها را باهم دارد (فضلی‌خانی، ۱۳۸۶، ۹۵ تا ۳۰۸). بعد از جدول شماره ۱، تدریس تصویرنویسی صفحه ۲۳ کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری پایه هفتم به روش تلفیقی بخش اول به صورت عملیاتی و مرحله‌به‌مرحله مطرح می‌شود.

جدول شماره ۱. روش‌های تدریس پیشنهادی برای تصویرنویسی

بخش	ردیف	روش تدریس	مراحل اجرا
بخش اول	۱.	روش سخنرانی	۱- بیان موضوع و انگیزه سازی ۲- ارائه مطالب توسط آموزگار یا یکی از دانش‌آموزان یا دعوت میهمان مطلع به کلاس ۳- جمع‌بندی ۴- نوشتن انشا
	۲.	روش پرس و جو	۱- ارزشیابی پیش‌دانشه‌ها ۲- مصاحبه با دیگران (دوبه‌دو بین دانش‌آموزان مطلع و غیر مطلع) ۳- نوشتن انشا
	۳.	روش مباحثه	۱- بیان موضوع بحث ۲- یافتن زمینه مشترک برای بحث ۳- بیان هدف آموزشی بحث ۴- هدایت بحث توسط آموزگار ۵- نتیجه‌گیری و اعلام مفاهیم و دستاوردها ۶- نوشتن انشا
	۴.	روش مکاشفه‌ای	۱- بیان موضوع ۲- تعامل سه‌جانبه بین معلم، دانش‌آموز، موضوع ۳- نتیجه‌گیری ۴- نوشتن انشا
	۵.	روش نظرخواهی از دوستان	۱- بیان هدف و توجیه دانش‌آموزان ۲- ساخت ابزار نظرسنجی (پرسشنامه) ۳- تکمیل پرسشنامه توسط دوستان ۴- تجزیه و تحلیل پرسشنامه ۵- نوشتن انشا
بخش دوم	۶.	روش قصه‌گویی	۱- تعیین هدف ۲- انتخاب نوع قصه ۳- ساخت قصه ۴- اجرا ۵- نوشتن انشا در این بخش روش اجرای قصه‌گویی به ۵ روش امکان‌پذیر است: ۱- قصه‌خوانی ۲- قصه‌گویی ساده ۳- قصه‌گویی همراه با

پرده خوانی ۴- قصه‌گویی همراه با تقلید صدا ۵- قصه‌گویی همراه با تقلید ۶- قصه‌گویی با استفاده از بازیگران			
۱- آمادگی و توضیح ۲- نمایش دادن فیلم ۳- نوشتن انشا	روش نمایش	۷.	
۱- شناسایی و انتخاب موضوع ۲- نوشتن نمایشنامه ۳- تعیین نقش‌ها ۴- تهیه امکانات و تجهیزات ۵- آمادگی و تمرین مقدماتی ۶- اجرا و نمایش دادن ۷- نوشتن انشا	روش ایفای نقش	۸.	
۱- تعیین موضوع و اهداف گردش علمی ۲- تعیین محل گردش علمی ۳- تهیه امکانات ۴- سازمان‌دهی ۵- هماهنگی با اولیا ۶- تهیه برگه گزارش‌نویسی ۷- ارائه گزارش ۸- نوشتن انشا	گردش عملی	۹.	
۱- تدوین اهداف ۲- انتخاب یا ساخت طرح بازی ۳- اجرای بازی ۴- نتیجه‌گیری ۵- نوشتن انشا	روش بازی‌های تربیتی	۱۰.	
۱- خلاقیت و تولید اندیشه همراه با رعایت قوانین ۲- نوشتن انشا	روش بارش فکری	۱۱.	تولید نمونه
۱- توصیف شرایط موجود ۲- قیاس مستقیم ۳- قیاس شخصی ۴- تعارض فشرده ۵- قیاس مجدد مستقیم و شخصی ۶- نوشتن انشا	روش بدیعه پردازی	۱۲.	
۱- طرح موضوع و مکان مسافرت تخیلی ۲- آمادگی و فضاسازی ۳- سفر خیالی ۴- سفرنامه نویسی	روش تخیل هدایت‌شده	۱۳.	
۱- بیان اهداف و روش کار ۲- بیان عقیده و احساس ۳- گزارش دهی ۴- نوشتن انشا	روش کارت‌های احساس	۱۴.	

انجام نمونه تدریس به روش تلفیقی بخش اول جدول شماره ۱ آموزش زبان فارسی

پایه تحصیلی: هفتم (دوره اول متوسطه)

نام کتاب: آموزش مهارت‌های نوشتاری

موضوع: تصویرنویسی www.Anjomanfarsi.ir

فضا و مدل کلاس: کلاس درس و محیط مدرسه

گام اول: طرح سؤال

از آنجاکه تصویر در بردارنده صحنه‌های گوناگونی است، ساده‌ترین روش تدریس تصویرنویسی این است که در مورد محتوا و پیام تصویر و هر صحنه، پرسشی طرح کرد و با استفاده از خود تصویر، به پاسخ‌گویی به آن پرسش پرداخت و شرح آن را نوشت. (صفارپور، ۱۳۹۰، ۱۱۴)

دانش‌آموز شاید فکر کند چگونه با دیدن تصویری می‌توان پرسشی را درباره آن طرح کرد. شاید بگوید چیزی در تصویر به ذهنش نمی‌رسد که درباره آن سؤالی طرح کند. دانش‌آموز باید بداند که لازمه طرح سؤال درباره تصویر یا

هر چیز دیدنی دیگری، نیازمند مهارت‌هایی است که باید با تجربه کسب گردد. سه راه‌حل پیشنهادی زیر می‌تواند به دانش‌آموز در این امر کمک کند (همان، ۱۱۹):

۱- با دیدن دقیق قسمت‌های گوناگون تصویر، به طرح سؤال پردازد؛ مثلاً در تصویر داده‌شده چیزهایی دیده می‌شوند که باید در مورد آن‌ها فکر کرد، به‌طور مثال در تمرین تصویرنویسی صفحه ۲۳ کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری، دانش‌آموز کلماتی برگرفته از تصویر بنویسد و سپس به کمک همان کلمات سؤال طرح کند. مانند کشاورزی کردن، مزرعه، گیاهان، بیل زدن، کار کردن، درخت، ساختمان، کاشتن، کرت‌بندی، حصار چوبی، حمل سطل و ...

چرا کشاورزی می‌کنند؟

چگونه کشاورزی می‌کنند؟

در کجا کشاورزی می‌کنند؟

چگونه دانه می‌کارند؟

هریک از افرادی که در تصویر دیده می‌شوند، مشغول به چه کاری هستند؟

چرا در تصویر، گیاهان به‌صورت کرتی کاشته شده‌اند؟

چه گیاهانی را به‌صورت کرتی می‌کارند؟

۲- دانش‌آموزان گاهی می‌توانند به کمک دوستان و هم‌کلاسی‌ها پرسش‌هایی طرح کنند.

۳- گاهی نیاز است به کمک آموزگار و بزرگ‌ترها به طرح پرسش‌ها پردازند. (همان‌جا)

دو روش طرح سؤال

در این بخش، تمرین تصویرنویسی در صفحه ۲۳ کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری بررسی می‌شود. برای تصویر داده‌شده به دو صورت می‌توان سؤال طرح کرد و براساس پاسخ‌ها تصویر را شرح و توضیح داد:

روش اول در طرح سؤال: طرح سؤال از آنچه با چشم در تصویر دیده می‌شود.

در جدول شماره ۲ سؤال‌هایی برای نمونه مطرح شده است. دانش‌آموز نباید فکر کند که تنها باید سؤال‌هایی طرح کند و پاسخ دهد که جواب آن‌ها را از قبل می‌داند، بلکه اهمیت موضوع در این است که سؤال‌ها و پاسخ‌های او دربرگیرنده تمام چیزهایی باشد که در تصویر دیده می‌شوند. دانش‌آموز می‌تواند پاسخ سؤال‌هایی را که می‌داند، بنویسد و پاسخ سؤال‌هایی را که نمی‌داند، با جست‌وجو و به کمک دیگران، بیابد و بنویسد. در این صورت، او از هر تصویر مطالب زیادی یاد می‌گیرد و می‌نویسد. (همان، ۱۱۶)

جدول شماره ۲. پرسشنامه براساس مشاهدات

سؤال‌های طرح‌شده درباره تصویر مورد مشاهده	پاسخ سؤال‌ها یا شرح تصویر مورد مشاهده
۱- افراد در تصویر مشغول چه کاری هستند؟	افراد مشغول کار کشاورزی هستند.
۲- چند نفر مشغول کار کردن هستند؟	۵ نفر مشغول کارند که ۲ نفر آن‌ها زن و ۳ نفرشان مرد هستند.
۳- هریک از آن‌ها چه کاری انجام می‌دهند؟	یک زن و یک مرد مشغول کار روی بوته گیاهان کاشته شده هستند. زن دیگری سطلی را حمل می‌کند و دو مرد در حال بیل زدن زمین هستند.

مردها در ابتدای مزرعه مشغول بیل زدن زمین هستند.	۴- مردها در کدام قسمت زمین، مشغول بیل زدن هستند؟
در وسط مزرعه ساختمانی وجود دارد که در و چهار پنجره آن پیداست. دو پنجره آن چهارقسمتی و دو پنجره دیگر آن دوقسمتی است. پایین ساختمان با سنگ و سقف آن با چوب و ساقه‌های خشک گیاهان پوشیده شده است.	۵- در وسط تصویر چه چیزی دیده می‌شود و چگونه است؟
دورتادور مزرعه حصار از چوب کشیده شده است. چوب‌های حصار به هم میخ شده‌اند. در قسمت جلو حصار در ورودی قرار داد.	۶- دور مزرعه چه دیده می‌شود؟
در کنار ساختمان درختی دیده می‌شود که بلندتر از ارتفاع ساختمان است.	۷- در کنار ساختمان چه چیزی دیده می‌شود؟
بوته‌های گیاهان به صورت «کرتی» کاشته شده‌اند.	۸- گیاهان چه طور کاشته شده‌اند؟
در نقطه‌ای دور، یک کلبه روستایی و چهار درخت دیده می‌شود که پشت آن‌ها چند تپه و یک کوه وجود دارد.	۹- در پشت ساختمان چه چیزی دیده می‌شود؟
در آسمان تصویر، چند تکه ابر مشاهده می‌شود.	۱۰- در آسمان تصویر، چه چیزی دیده می‌شود؟

اکنون با توجه به پاسخ پرسش‌ها می‌توان تصویر موردنظر را توصیف کرد.

روش دوم در طرح سؤال: طرح سؤال فکری از آنچه در تصویر دیده می‌شود. برای طرح سؤال آموزگار به دانش‌آموز می‌گوید که او به اجزای تصویر از جنبه‌های مختلف نگاه کند. آنگاه اندیشه خود را در مورد هر صحنه به صورت سؤال مطرح نماید. سپس پاسخ سؤال‌های خود را به طور ذهنی پیدا کند و شرح آن‌ها را بنویسد (همان، ۱۱۷). بر همین اساس سؤال‌ها و پاسخ‌های جدول شماره ۳ برای تمرین تصویرنویسی صفحه ۲۳ کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری مطرح شده است. جدول شماره ۳. پرسشنامه براساس مطالعات و تفکرات

طرح سؤال فکری درباره تصویر مورد مشاهده	پاسخ و شرح پرسش‌های طرح شده
۱- چرا زمین را بیل می‌زنند؟	کشاورزان برای نرم شدن خاک زمین کشاورزی، آن را با بیل زیرورو می‌کنند تا ریشه دانه کشته شده، به راحتی بتواند در خاک فرورود.
۲- چرا درختی که نزدیک ساختمان است، بزرگ و درختانی که دور از ساختمان هستند کوچک دیده می‌شوند؟	چیزهایی که در نزدیکی ما هستند، به اندازه واقعی و چیزهایی که دور از چشم ما هستند، کوچک‌تر دیده می‌شوند.
۳- فکر می‌کنید وزن سطلی که حمل می‌شود، سطلی که در تصویر دیده می‌شود، سنگین است یا سبک؟	از طرز راه رفتن خانمی که سطل را حمل می‌کند، معلوم است که سطل سنگین است که او با زحمت آن را جابه‌جا می‌کند.
۴- دانه برای رشد به چه چیزهایی نیاز دارد؟	دانه برای رشد به خاک مناسب، آب، نور و هوا نیاز دارد.

۵- چند گیاه را که به صورت «کرتی» کاشته می‌شوند، نام ببرید.	بادنجان، گوجه‌فرنگی، خیار، خربزه و هندوانه.
۶- هر گیاه دارای چه قسمت‌هایی است؟	هر گیاه دارای ریشه، ساقه و برگ است.
۷- چه قسمتی از یک گیاه زودتر رشد می‌کند؟	ریشه گیاه زودتر از قسمت‌های دیگر آن رشد می‌کند و در خاک فرو می‌رود.
۸- چه صداهایی را در تصویر می‌توانید حدس بزنید؟	صدای بیل زدن، صدای شاخ و برگ درختان بر اثر وزش باد، صدای زمزمه آواز محلی یکی از کشاورزان
۹- چه خصوصیات و صفاتی برای هر شخص می‌توانید حدس بزنید.	تلاش و پشتکار، صمیمیت، همکاری، کمک به یکدیگر، نشاط و سرزندگی، نیروی جوانی
۱۰- با توجه به موقعیت و شرایط زندگی افرادی که در تصویر می‌بینید حدس بزنید چگونه صحبت می‌کنند و به چه نحو رفتار می‌نمایند؟	احتمالاً ساده، با لهجه‌ای محلی با رفتاری حاکی از محبت و صمیمیت و کمک به یکدیگر

موارد ۹ و ۱۰ باعث می‌شود تا هر دانش‌آموز تصورهای تازه و متفاوتی از دیگر دانش‌آموزان درباره رفتار و گفتار اشخاص درون تصویر پیدا کند. اکنون با توجه به پاسخ پرسش‌ها می‌توان تصویر موردنظر را توصیف کرد.

گام دوم: نوشتن پاسخ‌ها

در این تمرین آموزگار باید به دانش‌آموز بیاموزد؛ جمله‌ها به گونه‌ای درست به دنبال هم نوشته شوند که پیام تصویر را به طور یکپارچه و یکجا بیان کنند. بهتر است نقطه شروع سؤال‌ها^۱ در تصویر پراکنده نباشد و از یک نقطه شروع شود دور بزند و به همان نقطه برسد (Wyrick, 2005, 307). در صورتی که پاسخ سؤال‌ها به طور پراکنده باشد، هنگام نوشتن شرح کلی تصویر، باید آن‌ها را به طور مرتب و مرتبط به دنبال هم نوشت. در نوشتن شرح کلی تصویر اگر کلمه‌ای کم یا زیاد باشد، می‌توان آن را اضافه یا حذف کرد. (صفارپور، ۱۳۹۰، ۱۱۶)

در مراحل بالاتر دانش‌آموز می‌تواند درباره تصویری بنویسد که آشنایی ندارد. او می‌تواند اطلاع کسب کند و آن را توضیح دهد (همان، ۱۲۰). برای به دست آوردن اطلاعات لازم باید پرس‌وجو کند و با مطالعه کتاب‌ها و منابع اطلاعاتی و فرهنگ لغت به اطلاعات کافی دسترسی پیدا کند، تا بتواند درباره تصویر به طرح سؤال پردازد و به سؤال‌هایی که مطرح شده با توجه به پیام تصویر موردنظر پاسخ مناسب و صحیح بدهد و سپس با مرتب کردن پاسخ‌ها و سیر منطقی به نوشتن تصویر پردازد. (همان، ۱۲۱)

بعد از کسب مهارت در طرح سؤال برای تصویر موردنظر، دیگر لازم نیست سؤال‌ها نوشته شوند بلکه می‌توان آن‌ها را به صورت شفاهی در ذهن مرتب کرد و سپس پاسخ آن‌ها را به ترتیب و دنبال هم نوشت. دانش‌آموز باید توجه داشته باشد که بعد از طرح سؤال در مورد تصویر داده شده، اگر دست‌یابی به پاسخ بعضی از آن‌ها برایش دشوار است، برای یافتن پاسخ موردنظر به تلاش همه جانبه‌ای از قبیل کمک گرفتن از آموزگار، بزرگ‌ترها و دوستان یا مطالعه فرهنگ‌های موضوعی و توصیفی دست بزند و تا زمانی که از صحت پاسخی مطمئن نشده است، آن را ننویسد. (همان، ۱۲۰)

^۱ آموزگار باید توجه داشته باشد هر دانش‌آموز به دلخواه از نقطه‌ای شروع به شرح دادن تصویر می‌کند و جمله‌هایی را که دوست دارد، به کار می‌برد.

راهنمایی دانش‌آموز جهت جمع‌آوری اطلاعات لازم برای نوشتن

دانش‌آموز برای پروراندن موضوع حول محورهای اصلی و تقویت زبان در نوشته می‌تواند کلمات، اصطلاحات، ضرب‌المثل‌ها، روایات، احادیث، اشعار، کنایات و ... را جمع‌آوری کند تا هنگام نگارش از این مواد خام بهره‌گیرد. با مراجعه به منابع و مآخذی همچون کتاب‌های لغت، کتاب‌های امثال، کتاب شعر و کتاب‌های حاوی سخنان برگزیده بزرگان می‌تواند فهرستی از مواد خام معتبر پیش رو داشته باشد و هنگام نوشتن از آن‌ها استفاده کند (ذوالفقاری، ۱۳۹۱، ۱۱۸). در تمرین تصویرنویسی صفحه ۲۳ کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری محورهای اصلی می‌تواند روستا، کشاورز، کشاورزی، بیل زدن، شخم زدن و ... باشد که دانش‌آموز می‌تواند با راهنمایی آموزگار ضرب‌المثل، شعر، سخن بزرگان و کلمات را از فرهنگ لغت، فرهنگ موضوعی، فرهنگ‌های توصیفی و کتاب‌های امثال فهرست کند. بهتر است دانش‌آموزان هنگام نوشتن هر متنی به املاهای صحیح کلمات دقت کنند و در صورت نیاز به فرهنگ *املائی خط فارسی* مراجعه کنند. زیرا اتفاق نظر در شیوه املائی کلمات فارسی در کتاب‌های مختلف وجود ندارد خصوصاً تشتت آرا در جدانویسی و پیوسته‌نویسی کلمات مرکب و مشتق و کلمات ساخته‌شده با پیشوند و پسوندها بسیار زیاد است. از این رو بهتر است آموزگاران طریقه استفاده از فرهنگ املائی را به دانش‌آموزان یاد بدهند و آن‌ها در هنگام نوشتن نسخه‌ای از آن را در کنار دست خود داشته باشند. (صادقی و زندی مقدم، ۱۳۹۱، ۸ تا ۲۰)

فواید تصویرنویسی

افزون بر فوایدی که تاکنون برای تصویرنویسی برشمردیم، می‌توان به فواید زیر نیز فهرست‌وار اشاره کرد: پرورش و تقویت مهارت‌های زندگی (سازمان ...، کتاب معلم، ۱۳۹۳، ۱۷)؛ زمینه‌سازی ابراز وجود و بیان احساس جهت طرح اظهارنظر، دیدگاه‌ها، عقاید و احساسات (همان، ۱۹)؛ وسیله‌ای برای فهم و روابط متقابل افراد و برقراری روابط اجتماعی بین افراد و رسیدن به توانش ارتباطی با توانش زبانی؛ پیش‌بینی و سازمان‌دهی شرایط و روابط فردی و اجتماعی با توجه به پیام‌های غیرمستقیم؛ تقویت و درک بصری و توانایی برداشت مناسب از موقعیت‌ها و برداشت صحیح از مفاهیم؛ آشنایی با مراحل منطقی تفکر از قبیل دسته‌بندی، مرتب کردن و غیره؛ آموزش غیرمستقیم توانایی‌های ذهنی مثل مقایسه و تحلیل و ترکیب (همان، ۱۴)؛ افزایش تمرکز، توجه، خوب و انتقادی دیدن دانش‌آموزان (سازمان ...، لوح فشرده راهنمای معلم، ۱۳۹۳، ۴۹)؛ اهمیت مهارت نوشتن در آینده تحصیلی و شغلی؛ بهبود مهارت نوشتن و آشنایی با نقاط قوت و ضعف نوشتن قبل از ورود به دانشگاه برای یادگیری تخصصی و وسیع‌تر (منصوریان، ۱۳۸۹).

www.Anjomanfarsi.ir

نتیجه‌گیری

در کتاب *آموزش مهارت‌های نوشتاری*، تصویرنویسی به‌عنوان یکی از تمرین‌ها برای کسب مهارت نوشتن معرفی شده است. با توجه به رابطه تنگاتنگ دیدن با بیان افکار در قالب کلمات، این تمرین می‌تواند تأثیر بسزایی در روند کسب مهارت نوشتن داشته باشد. در این مقاله تلاش شد تا تصویر روشنی از تصویرنویسی به دست داده شود. به ابعاد گوناگون تصویرنویسی اعم از ماهیت، نقش، ارتباط آن با نوشتن، جایگاه آن در آموزش و درس انشا و فواید آن اشاره شد.

نشان داده شد که چگونه تصویر می‌تواند ذهن دانش‌آموز را به درنگ و تأمل وادارد و تفکر و خلاقیت را در او با نوشتن درباره تصویر شکوفا گرداند؛ که چگونه تصویرنویسی با آموزه‌های قبلی دانش‌آموز ارتباط معنادار ایجاد می‌کند و زبان او را در نوشتن پویاتر و گویاتر می‌کند؛ که چگونه دقت و توجه دانش‌آموز را نسبت به زمان و مکان و

موقعیت اشخاص بالا می‌برد و به او در بیان و توصیف این فضاها کمک می‌کند؛ که چگونه آموزگار می‌تواند با اتخاذ روش تدریس مناسب در آموزش تصویرنویسی بستری فراهم کند تا استعداد، جرأت‌ورزی و خیال‌پردازی برای نوشتن در دانش‌آموز تقویت و نهادینه شود. دست‌آخر نیز در قالب «فواید تصویرنویسی» برخی فواید مهم از جمله: زمینه‌سازی برای ابراز وجود و اظهارنظر درباره دیدگاه‌ها و عقاید، وسیله بودن برای فهم و ارتباط متقابل افراد و برقراری روابط اجتماعی، پیش‌بینی و سازمان‌دهی شرایط و روابط فردی و اجتماعی و جز این‌ها فهرست شدند. امیداست که آموزگاران و اولیاء دانش‌آموزان با استفاده از چنین روش‌ها و تمرین‌هایی دانش‌آموزان را در ارتقای مهارت نوشتن یاری نمایند.

منابع

- آذری، اعظم و دیگران (۱۳۸۹)، *فارسی سوم دبستان - بنویسیم*، چ ۱۰، وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی، تهران.
- آقازاده، محرم (۱۳۷۷)، *تاکتیکها و فنون تکنولوژی آموزشی*، چ ۱، ققنوس، تهران.
- ارجمند رشیدآبادی، زهرا و دیگران (۱۳۹۰)، *فارسی چهارم دبستان - بنویسیم*، چ ۹، وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی، تهران.
- اکبری شلدره، فریدون و دیگران (۱۳۹۳)، *آموزش مهارت‌های نوشتاری (نگارش و انشا) پایه هفتم دوره اول متوسطه*، چ ۱، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، تهران.
- امانی تهرانی، محمود و دیگران (۱۳۹۰)، *علوم تجربی چهارم دبستان*، چ ۱۶، وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی، تهران.
- انوری، حسن (۱۳۸۳)، *فرهنگ روز سخن*، چ ۱، سخن، تهران.
- پاکباز، رویین (۱۳۸۹)، *دایره‌المعارف هنر (نقاشی، پیکره‌سازی و هنر گرافیک)*، چ ۹، فرهنگ معاصر، تهران.
- تجلی‌پور، مهدی (۱۳۴۹)، *دایره‌المعارف موضوعی دانش‌بشر*، امیرکبیر، تهران.
- تورانی، حیدر و امیر آقایی (۱۳۹۱)، *نوآوری آموزشی در مدارس ایران و جهان (با رویکرد مطالعات تطبیقی)*، چ ۱، مدرسه، تهران.
- حسینی نسب، سید داوود و اصغرعلی اقدم (۱۳۷۵)، *فرهنگ واژه‌ها، تعاریف، اطلاعات تعلیم و تربیت*، چ ۱، احرار تبریز، تبریز.
- حسینی‌نژاد، سید حسین (۱۳۸۹)، *کتاب نگارش*، ۲ جلد، لوح زرین، تهران.
- حکمت، علیرضا (۱۳۵۰)، *آموزش و پرورش در ایران باستان*، مؤسسه تحقیقات و برنامه‌ریزی علمی و آموزشی، تهران.
- خلیلی‌فر، حسین و غلامعلی حداد عادل (۱۳۹۰)، *تعلیمات اجتماعی چهارم دبستان*، تجدیدنظر کنندگان ناهید فلاحیان و دیگران، وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی، تهران.
- ذوالفقاری، حسن (۱۳۹۱)، *کتاب کار نگارش و انشا (۱)*، چ ۷، اساطیر، تهران
- ذوالفقاری، حسن، پرده‌نگار به آدرس: www.persianacademy.ir/UserFiles/File/az/azi-b-≤.pptx
- رازی، فریده (۱۳۹۰)، *نقالی و روحوضی*، نشر مرکز، تهران.

- ریکو، گابریله ال (۱۳۹۱)، نوشتن خلاق، مترجم: گروه ترجمه کارگاه نوشتن خلاق (برلین)، چ ۲، کتاب آمه، تهران.
- زمانی، فاطمه (۱۳۹۲)، «شمارش معکوس برای نوشتن خلاق»، ترجمه بخشی از کتاب استیو بوکت؛ انشا و نویسندگی، سال چهارم، شماره ۳۳، تهران، ۶۵-۶۰.
- سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی (۱۳۹۳)، کتاب معلم (راهنمای آموزش) فارسی هشتم، وزارت آموزش و پرورش، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی، تهران، اینترنتی: www.gohareparsi.blogspot.com
- سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی (۱۳۹۳)، لوح فشرده راهنمای معلم آموزش مهارت‌های نوشتاری (نگارش و انشا) پایه‌های هفتم و هشتم، وزارت آموزش و پرورش، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی، تهران.
- سیدصدر، سید ابوالقاسم (۱۳۸۸)، دایره‌المعارف نقاشی، چ ۱، سیمای دانش، تهران.
- شاهین، داریوش (بی تا)، زندگی‌نامه نقاشان بزرگ جهان، ترجمه و نگارش، مهرگان، تهران.
- صادقی، علی‌اشرف و زهرا زندی مقدم (۱۳۹۱)، فرهنگ املایی خط فارسی (ویراست جدید)، چ ۴، فرهنگستان زبان و ادب فارسی، نشر آثار، تهران.
- صفارپور، عبدالرحمن (۱۳۹۰)، الگوهای یاددهی و یادگیری گام‌به‌گام انشای فارسی (ابتدایی)، چ ۳، مدرسه، تهران.
- فرمهبینی فراهانی، محسن (۱۳۷۸)، فرهنگ توصیفی علوم تربیتی (انگلیسی - فارسی، فارسی - انگلیسی)، چ ۱، اسرار دانش، تهران.
- فضلی‌خانی، منوچهر (۱۳۸۶)، راهنمای عملی روش‌های فعال و اکتشافی در آموزش، چ ۲، آزمون نوین، تهران.
- منصوریان، یزدان (۱۳۸۹)، «ارزیابی دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی از مهارت‌های نوشتن خود»، سخنرانی، خبرگزاری کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران: <http://www.lisna.ir>
- یونسی، ابراهیم (۱۳۵۵)، هنر داستان‌نویسی، چ ۳، امیرکبیر، تهران.
- Ajibade, Babson (2012), "The Importance of Visual Illustrations in Recommended Primary and Secondary School Textbooks in Calabar", Journal of Educational and Research, Vol.2(1), 161-170.
- Anderson, Linda (2006), *Creative Writing*, Routledge, UK.
- Wyrick, Jean (2005), *Steps to Writing Well*, Ninth Edition, Thomson Wadsworth, USA.